והכא בטופח על מנת להטפיח איכא בינייהו: ירד לטבול אם יכול לעלות כו': לימא תנא סתמא כר' אליעזר דאמר [א]עד הנץ החמה אפי' תימא ר' יהושע ודלמא כותיקין [ג]דא"ר יוחנן ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה: ואם לאו יתכסה במים ויקרא: והרי לבו רואה את הערוה א"ר אלעזר ואי תימא ר' אחא בר אבא בר אחא משום רבינו [א]במים עכורין שנו דדמו כארעא סמיכתא שלא יראה לבו ערותו. ת"ר מים צלולין ישב בהן עד צווארו וקורא וי"א עוכרן ברגלו ות"ק והרי לבו רואה את הערוה קסבר לבו רואה את הערוה מותר והרי עקבו רואה את הערוה קסבר עקבו רואה את הערוה מותר אתמר עקבו רואה את הערוה מותר נוגע אביי אמר אסור ורבא אמר מותר רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי נוגע דברי הכל אסור רואה אביי אמר אסור רבא אמר מותר [ג]לא נתנה תורה למלאכי השרת [ב]והלכתא נוגע אסור רואה מותר אמר רבא [ג]צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה [ד]ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה צואה בעששית מותר לקרות ק"ש כנגדה דצואה בכסוי תליא מילתא והא מיכסיא ערוה בעששית אסור לקרות ק"ש כנגדה [1]ולא יראה בך ערות דבר אמר רחמנא והא קמיתחזיא אמר אביי [ה]צואה כל שהוא מבטלה ברוק אמר רבא [ו]וברוק עבה אמר רבא [ז]צואה בגומא מניח סנדלו עליה וקורא ק"ש בעא מר בריה דרבינא [ח]צואה דבוקה בסנדלו מאי תיקו [ז]אמר רב יהודה [ט]עכו"ם ערום אסור לקרות ק"ש כנגדו מאי איריא עכו"ם אפילו ישראל נמי ישראל פשיטא ליה דאסור אלא עכו"ם אצטריכא ליה מהו דתימא הואיל וכתיב בהו [2]אשר בשר חמורים בשרם אימא כחמור בעלמא הוא קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב [3]וערות אביהם לא ראו: ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה עד שיטיל לתוכן מים: וכמה מיא רמי ואזיל אלא ה"ק [י]לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל ומי רגלים עד שיטיל לתוכן מים ויקרא ת"ר [ח]כמה יטיל לתוכן מים כל שהוא ר' זכאי אומר [כ]רביעית אמר רב נחמן מחלוקת לבסוף אבל בתחלה כל שהן ורב יוסף אמר [ל]מחלוקת לכתחלה אבל לבסוף דברי הכל רביעית אמר ליה רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעיתא דמיא כר' זכאי: [ט]ת"ר [מ]גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק"ש כנגדן ואף ע"פ שאין בהן כלום ומי רגלים עצמן עד שיטיל לתוכן מים וכמה יטיל לתוכן מים כל שהוא ר' זכאי אומר רביעית בין לפני המטה בין לאחר המטה רבן שמעון בן גמליאל אומר לאחר המטה קורא לפני המטה אינו קורא אבל מרחיק הוא ארבע אמות וקורא ר"ש בן אלעזר אומר אפי' בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה איבעיא להו היכי קאמר [א] אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות וקורא או דלמא הכי קאמר לאחר המטה מרחיק ד' אמות וקורא לפני המטה אינו קורא כלל ת"ש דתניא ר"ש בן אלעזר אומר [נ]אחר המטה קורא מיד לפני המטה מרחיק ארבע אמות רבן שמעון בן גמליאל אומר אפי' בית מאה אמה לא יקרא עד שיוציאם או שיניחם תחת המטה בעיין איפשיטא לן מתנייתא קשיין אהדדי איפוך בתרייתא מה חזית דאפכת בתרייתא איפוך קמייתא מאן שמעת ליה דאמר [ע]כוליה בית כארבע אמות דמי ר"ש בן אלעזר היא אמר רב יוסף בעאי מיניה מרב הונא מטה פחות משלשה פשיטא לי דכלבוד דמי שלשה ארבעה חמשה ששה שבעה שמנה תשעה מהו א"ל לא ידענא עשרה ודאי לא מיבעי לי אמר אביי שפיר עבדת דלא איבעיא לך כל עשרה רשותא אחריתי היא אמר רבא הלכתא פחות משלשה כלבוד דמי עשרה רשותא אחריתי היא משלשה עד עשרה היינו דבעא מיניה רב יוסף מרב הונא ולא פשט ליה אמר רב הלכה כר"ש בן אלעזר וכן אמר באלי א"ר יעקב [פ]ברה דבת שמואל הלכה כרבי שמעון בן אלעזר ורבא אמר אין הלכה כר"ש בן אלעזר רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא אזל בתריה לעיוני חזא ספר תורה דמנחא אמר להו איכו השתא לא אתאי סכנתון לברי דתניא [פ]בית שיש בו ספר תורה או תפילין אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי אמר אביי לא שנו [ע]אלא בכלי שאינו כליין אבל בכלי שהוא כליין אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי אמר רבא גלימא אקמטרא

בטופח ע"מ להטפיח איכא בינייהו. ת"ק בעי על מנת להטפיח ור' יוסי מחמיר: **לימא תנא סתמא כר' אליעזר.** והלכה כמותו: **דילמא לותיקין.** קאמרה מתני' עם הנץ החמה אבל לכ"ע עד שלש שעות: **והרי לבו רואה את הערוה.** קס"ד כל אבר שאין דרכו לראות את הערוה [ורואה] אותו בשעה שקורא בתורה קרינן ביה ולא יראה בך ערות דבר[ט]: **לא נתנה תורה למלאכי השרת.** שאין להם ערוה על כרחנו יש לנו ערוה ואין אנו יכולים להשמר מכל זה: [ב] **כל שהוא.** מעט: **ברוק.** רוקק עליה ומכסה אותה ברוק: **בעששית.** לנטירנ"א בלע"ז כלומר מחילת זכוכית או קלף דק מפסיק בנתיים והיא נראית: **בכסוי תליא מילתא.** וכסית את צאתך[י]: **מים הרעים.** סרוחים: [כ] **מי המשרה.** שנשורים שם הפשתן והקנבוס והם מסריחים: **וכמה מיא רמי ואזיל.** כמה ישליך לתוכם ויבטלם הלא מרובין הם: **ומי רגלים.** מועטין והם בכלי והוא בא לקרות ק"ש אצלם: **לבסוף.** שמי רגלים בכלי וזה נותן לתוכן מים בההיא קאמר ר' זכאי רביעית: **אבל לכתחלה.** שקדמו המים למי רגלים דברי הכל כל שהוא שכשמטיל מי רגלים בכלי לבסוף ראשון ראשון שנופל לתוך המים מתבטל ואע"פ שהם רבים והולכין [ס]כבר בטלו: **אייתי לי רביעתא.** אפי' בתחלה: **גרף ועביט.** שניהם כלי חרס הם אלא של רעי קרוי גרף ושל מי רגלים קרוי עביט: **אסור לקרות ק"ש כנגדם.** הואיל ומיוחדין לכך ואע"פ שאין בתוכן כלום: **ומי רגלים עצמן.** בכלי שאינו מיוחד להם: **בין לפני המטה.** שאין המטה מפסקת בינו לבינם: **בין לאחר המטה.** שהמטה מפסקת ביניהם אסור: **או שיניחם תחת המטה גרסינן.** ולא גרסינן כלי בתוך כלי: **תחת המטה.** כאילו היו טמונים בארץ: **היכי קאמר.** רשב"ג: **בעיין איפשיטא לן.** שאלתנו נתפרשה לה בחלוק שבין לפני המטה ולאחר המטה: **מתנייתא מיהו קשיין.** שהוחלפה שיטתן: **מאן שמעת ליה וכו'.** [ס]לא ידעתי היכן היא: **פשיטא לי.** במניחן תחת המטה ורגליה קצרים שאין הימנה ולקרקע שלשה טפחים כלבוד דמי והרי הן כטמונים: **עשרה ודאי.** לא שאלתי ממנו דנראה כאילו אינה תחתיה מאחר שיש הפסק כל כך אין זה כסוי: **עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא.** דנישואין שלא היה יכול לבעול: **סכנתון לברי.** כמעט סכנתם את בני למות בעונש העון: **אפילו עשרה מאני.** וכולן כליין כחד מאנא דמי: אקמטרא

והרי לבו רואה את הערוה. פירש ר"י[א] מדפריך גמרא הכי בפשיטות משמע דלבו רואה את הערוה אסור אלא דרבינו שמעיה תלמידו של רש"י פסק כת"ק דלבו רואה את הערוה מותר[ב] ומיהו בסמוך משמע דאסור דלא פליגי הני אמוראי אלא בעקבו רואה את הערוה אבל בלבו רואה את הערוה כ"ע מודו דאסור: **והלכתא** נוגע עקבו אסור. וטעמא דגזרינן נוגע עקבו שמא יגע בידיו: **גרף** של רעי. פי' רש"י של חרס בלוע משמע לפירושו אבל כלי דלא בלע כגון זכוכית אפשר דשרי[ג] [א]: **ובלבד** שיטיל בהן רביעית מים. אבל בגרף אפשר דלא[ד] מהני מים: ספר

עין משפט נר מצוה

קיד א מיי' פ"ג (ופ"ג) מהל' ק"ש הלכה ז סמג עשין יח טוש"ע א"ח סי' עד סעיף ב:
קטו ב מיי' פ"ג שם הלכה יז טוש"ע שם סעיף ה:
קטז ג מיי' שם הלכה י סמג שם טוש"ע א"ח סי' עו סעיף א:
קיז ד מיי' שם הלכה טז סמג שם טוש"ע א"ח סי' עה סעיף ה:
קיח ה ו מיי' שם הלכה יא סמג שם טוש"ע א"ח סי' עו סעיף ו:
קיט ז ח מיי' שם טוש"ע שם סעי' ב:
קכ ט מיי' שם הלכה טז סמג שם טוש"ע א"ח סי' עה סעיף ד:
קכא י מיי' פ"ג שם הלכה ז טוש"ע א"ח סי' עד סעיף ב (וסימן פו):
קכב כ ל מיי' שם פ"ג הלכה י טוש"ע א"ח סי' עז סעיף א:
קכג מ (נ) מיי' שם הל' יב סמג שם טוש"ע א"ח סימן פז סעיף א:
נ [טור שם]:
קכד ס ע מיי' פ"ד מהל' תפילין הל' כד ופ"י מהל' ס"ת הל' ז סמג עשין כב טוש"ע א"ח סימן מ סעיף ב ובסי' רמ סעיף ו [וי"ד סי' רפב ס"ח]:

גליון הש"ס

רש"י ד"ה אבל כו' כבר בטלו. עי' ע"ג דף עג ע"א תוס' ד"ה כי אתא: רש"י ד"ה מאן שמעת ליה כו' לא ידעתי כו'. וכן ברש"י שבת טז: ד"ה למ"ד. יז. ד"ה הניחא. מט: ד"ה לא זזו. קז: ד"ה הטפויין. קלח: ד"ה באדם וד"ה זה הקץ. ערובין מ: ד"ה דרב אחא. פסחים לד: ד"ה תנא [פ"א. ד"ה אבל]. קטז: ברשב"ם ד"ה גלות. יומא יט. ד"ה שער הדלקה. עב: ד"ה הא כמ"ד: פה. ד"ה ולוי הסדר. סוכה כז: ד"ה שלא העמיד. כח. ד"ה שיחות. כט. ד"ה בשביל. מז. ד"ה שיר. נג: ד"ה שבעה. ביצה טו: ד"ה ופירותיה. כה: ד"ה צלף. תענית סוף פ"ב ד"ה שמעיה. מגילה יד. ד"ה נבואה. סוטה לו: ד"ה אלא זה. מט. ד"ה זיו החכמה. קדושין ל. ד"ה לא זזו. ב"ק ה: ד"ה ולמ"ד. נז: ד"ה לא א"א. סנהדרין יד. ד"ה טורמוסין. מח: ד"ה והלא. ע: ד"ה בפת. שבועות לז. ד"ה לא א"א. זבחים כב. ד"ה והא תנא. נו: ד"ה לג' ימים. מנחות קה: ד"ה שמעינן. חולין [מו: ד"ה נגרר] נ: ד"ה איסטומכא. נב. ד"ה בר זכאי. נה: ד"ה והרי. קכו: ד"ה גולל. קלא. ד"ה תשעה. ערכין י. ד"ה ולא מוסיפין. יא: ד"ה אלא. יג. ד"ה מתשעה. תמורה טו: ד"ה כיולא. כח: ד"ה נעבד נמי:

רבינו חננאל

והרי לבו רואה את הערוה. ומקשינן אמתניתין וכי מתכסה במים מאי הוה, והרי לבו רואה את הערוה, ופרקינן בעכורין שנו. נמצאת משנתינו כיש אומרים עוכרן ברגליו, הלכך הלכתא כוותיה שאם אינן עכורין אינו רשאי לקרות, אלא יעכר המים ברגליו, ואינו דומה לבו לעקיבו, אלא לבו רואה את הערוה אסור, אבל עקיבו אסיקנא והלכתא עקיבו נוגע את הערוה אסור לקרות ק"ש, עקיבו רואה מותר. **בעא מר בריא דרבינא צואה דבוקה בסנדלו מאי, תיקו.** אזלינן בה לחומרא דכל תיקו דאיסורא לחומרא. **קמ"ל דאינהו נמי איקרו ערוה דכתיב וערות אביהם לא ראו.** והיינו בערותו נראית. **א"ל רב יוסף לשמעיה אייתי לי רביעיתא דמיא כר' זכאי.** וקיי"ל דבין בתחלה בין בסוף רביעית מים כרבי זכאי, דרב יוסף דהוא בתראי עבד עובדא כוותיה. **מאן שמעת ליה דאמר כוליה בית כד' אמות דמי רשב"א.** דהיינו רשב"א דפ' עושין פסין דתניא התם כלל אמר רבי שמעון בן אלעזר כל היקף שתשמישה לדירה כגון הדיר והסהר והמוקצה וחצר אפילו בת חמשת ובת עשרה כורין מותר. **לפני המטה.** פירוש והוא רואה אותן הרי הן עמו במקום אחד, ובעינן והיה מחניך קדוש וליכא. אבל אם הם לאחר המטה ואינו רואה אותם אינן רואים במחנהו ומותר. **שבעה שמונה תשעה מהו, א"ל לא ידענא.** פירוש, למטה משלשה טפחים דברי הכל קורא דהא מכוסין הן, דכל פחות משלשה כלבוד דמי, למעלה מעשרה דברי הכל אסור לקרות כנגדו, דמטה זו רשות אחריתי ובפני עצמה, ונמצא דהוא והם במחנה אחת, והתורה אמרה והיה מחניך קדוש וליכא, משלשה עד עשרה איבעי ולא איפשיט, ובכי האי גונא לחומרא עבדינן ואסור. **ורבא אמר אין הלכה כר"ש בן אלעזר.** קיי"ל כרבא דהוא בתראה. **ובית שיש בו ספר תורה.** או תפלין אסור לשמש מטתו באותו בית עד שיוציאם, ואם אי אפשר לו להוציאם אסור עד שיניחם כלי בתוך כלי שאינו כליין. ואם אי אפשר לו לא זה ולא זה עושה לו מחיצה עשרה טפחים והני מילי דלית ליה בית אחר. **אמר רבא גלימא אקמטרא ככלי בתוך כלי דמי.** פירוש, באקמטרי שהוא עשוי לצורך הספר והוא כליין והוא גופיה קדוש.

מסורת הש"ס

א) [לעיל ט:], ב) לעיל דף ט: לקמן כו., ג) יומא ל. קדושין נד. [מעילה יד:], ד) [שבת קנ. ע"ש], ה) [נזיר לח.], ו) תוספתא פ"ב ה"ח, ז) [עירובין מב:], ח) [ע' פירש"י לעיל טז. ד"ה ברה], ט) [דברים כג], י) [דברים כג], כ) [דיבור זה [ודבור הקדוס] שייך לעיל במשנה כג:],

תורה אור השלם

1. כִּי יְיָ אֱלֹהֶיךָ מִתְהַלֵּךְ בְּקֶרֶב מַחֲנֶךָ לְהַצִּילְךָ וְלָתֵת אֹיְבֶיךָ לְפָנֶיךָ וְהָיָה מַחֲנֶיךָ קָדוֹשׁ וְלֹא יִרְאֶה בְךָ עֶרְוַת דָּבָר וְשָׁב מֵאַחֲרֶיךָ: דברים כג טו
2. וַתַּעְגְּבָה עַל פִּלַגְשֵׁיהֶם אֲשֶׁר בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם וְזִרְמַת סוּסִים זִרְמָתָם: יחזקאל כג כ
3. וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת אֶת הַשִּׂמְלָה וַיָּשִׂימוּ עַל שְׁכֶם שְׁנֵיהֶם וַיֵּלְכוּ אֲחֹרַנִּית וַיְכַסּוּ אֵת עֶרְוַת אֲבִיהֶם וּפְנֵיהֶם אֲחֹרַנִּית וְעֶרְוַת אֲבִיהֶם לֹא רָאוּ: בראשית ט כג

הגהות הב"ח

(א) גמ' היכי קאמר רשב"ג אחר המטה: (ב) רש"י ד"ה כל שהוא וד"ה ברוק נ"ל אחר ד"ה בכסוי:

הגהות הגר"א

[א] בתוס' סד"ה גרף נמחק ב' נקודו' ההפסק (דד"ה גרף וד"ה בלבד הוא דבור אחד וכ"ה בדפו"י וכ"מ במרדכי ודלא כרש"א):

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב. פי' ר"ח. ב. בתוס' רי"ש כתב, מדסבר ת"ק די"א דלבו רואה את הערוה מותר דהוי כרבים לגבי יחיד. ג. בתוס' רי"ש כתב, ולא ידענא אי אמר' הכי בעביט של עץ ושל זכוכית. ד. בתוס' רי"ש כתב, ומסתבר דלא מהני בהו הטלת מים (בתוס' רי"ש שני הדבורים הם דבור אחד).

לעזי רש"י

לנטירנ"א. פנס.

מוסף רש"י

ותיקין. אנשים ענוים ומחבבין מצוה (לעיל ט:) או: המקדימין למצות וממהרים לעשות דבר בזמנו ומצותו (לקמן כו.). **עכו"ם ערום.** כל שכן ישראל, כדמפרש ואזיל (שבת קנ.). **כלבוד.** לשון לבוד כמו סניף, דבר קצר שהוסיפו עליו והאריכוהו (ערובין ד: וכעי"ז סוכה ד:).

רב נסים גאון

לימא תנן סתמא כר' אליעזר דאמר עד הנץ החמה. (דאמר) [עיקר] מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע בפירקא קמא (דף ט) דהא מסכתא: **מאן שמעת ליה** דאמר כל הבית כולו כד' אמות דמי ר' שמעון בן אלעזר. עיקר דבריו של ר' שמעון בן אלעזר בתוספתא דעירובין (פ"ב) ובגמרא בפרק עושין פסין (דף כב.) אמר רבי שמעון בן אלעזר כל אויר שתשמישו לדירה כגון דיר וסהר ומוקצה וחצר אפילו בית ה' כורין אפילו בית י' כורין מותר שמעינן מיהא דר' שמעון היה מתיר לטלטל כל כי האי שיעור' מפני שתשמישו לדירה וכולו כד' אמות דמי ליה: **אמר** רב יוסף בעו מיניה מרב הונא פחות מג' כלבוד דמי. עיקרא דהא מילתא דכל פחות מג' כלבוד דמי שנוי במשנה ובהרבה מקומות וגם בתוספתא ואנו מזכירים מה שנמצא בידינו במסכת כלאים בפרק קרחת הכרם (משנה ד) שנינו מחיצת הקנים אם אין בין קנה לקנה ג' טפחים כדי שיכנס הגדי הרי זה כמחיצה ובתוספתא נמי דכוותה ובפרק קמא דעירובין (דף טז:) מקיפין ג' חבלים כו' מקיפין בקנים ובלבד שלא יהא בין קנה לחברו ג' טפחים ובגמרא דהאי פירקא (שם דף טז.) תא שמע ג' מדות במחיצה כו' והיא שנויה בתוספת' כלאים (פרק ד) ובמתני' (סוכה פרק א דף טז.) המשלשל דפנות מלמעלה למטה אם גבוהות מן הארץ ג' טפחים פסולה משום דנפקא לה מתורת לבוד והא דאמרינן הכא עשרה רשותא אחריתי היא איתיה לעיקרא בפירקא קמא דשבת (דף ו.) בברייתא דתנו רבנן ד' רשויות לשבת כו' [וכן בסוכה דף ה ע"ש]:

אקמטרא אכבלי בתוך כלי דמי. אמר רבי יהושע בן לוי ס"ת צריך לעשות לו מחיצה עשרה מר זוטרא איקלע לבי רב אשי חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה אמר ליה כמאן כרבי יהושע בן לוי באימר דאמר רבי יהושע בן לוי דלית ליה ביתא אחרינא מר הא אית ליה ביתא אחרינא אמר ליה אלאו אדעתאי: כמה ירחיק מהן ומן הצואה ארבע אמות: אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא גלא שנו אלא לאחוריו אבל לפניו מרחיק מלא עיניו דוכן לתפלה איני והא אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל הכא במאי עסקינן בבית הכסא שאין בו צואה איני והאמר הרב יוסף בר חנינא הבית הכסא שאמרו אע"פ שאין בו צואה ובית המרחץ שאמרו אע"פ שאין בו אדם אלא הכא במאי עסקינן בחדתי גוהא מיבעי ליה לרבינא יהזמינו לבית הכסא מהו יש זימון או אין זימון כי קא מיבעי ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא אמר רבא יהני בתי כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמו: **מתני'** יזב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע והמשמשת שראתה נדה חצריכין טבילה ורבי יהודה (ח) פוטר: **גמ'** איבעיא להו בעל קרי שראה זיבה לר' יהודה מהו כי פטר רבי יהודה התם בזב שראה קרי דמעיקרא לאו בר טבילה הוא אבל בעל קרי שראה זיבה דמעיקרא בר טבילה הוא מחייב או דילמא לא שנא תא שמע המשמשת וראתה נדה צריכה טבילה ורבי יהודה פוטר והא משמשת וראתה נדה כבעל קרי שראה זיבה דמיא וקא פטר רבי יהודה ש"מ תני רבי חייא בהדיא בעל קרי שראה זיבה צריך טבילה ורבי יהודה פוטר:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר עד חצות ר' יהודה אומר טעד ד' שעות תפלת יהמנחה עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה תפלת הערב אין לה קבע יושל מוספים כל היום י(ר' יהודה אומר עד ז' שעות): **גמ'** ורמינהו מצותה יעם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום כי תניא ההיא לותיקין פדא"ר יוחנן ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה וכ"ע עד חצות ותו לא והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דר' ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן כטעה ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים לשחרית מתפלל במנחה שתים כולי יומא מצלי ואזיל עד חצות יהבי ליה שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך משכר תפלה יהבי ליה שכר תפלה בזמנה לא יהבי ליה איבעיא להו טעה ולא התפלל מנחה מהו שיתפלל ערבית ב' את"ל טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית ב' משום דחד יומא הוא דכתיב 1ויהי ערב ויהי בקר יום אחד אבל הכא תפלה במקום קרבן היא וכיון דעבר יומו נבטל קרבנו או דילמא כיון דצלותא רחמי היא כל אימת דבעי מצלי ואזיל ת"ש דאמר רב הונא בר יהודה א"ר יצחק א"ר יוחנן סטעה ולא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו מיתיבי 2מעוות עלא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות טמעות לא יוכל לתקון זה שבטל ק"ש של ערבית וק"ש של שחרית או תפלה של ערבית או תפלה של שחרית וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חביריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם א"ר יצחק א"ר יוחנן הכא במאי עסקינן פשבטל במזיד אמר רב אשי דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה ש"מ:
תנו

אקמטרא. ארגז של ספרים ובמגילה (דף כו:) קמטרי דספרי וכן תרגם יונתן ובגנזי ברומים (יחזקאל כז) אלמין דזהירין מחתין בקמטרין וכן לאשר על המלתחה (מלכים ב י) לדעל קמטרא: **כבלי בתוך כלי דמי.** דהא גלימא לאו כליין הוא: **מחיצה עשרה.** ואם לאו לא ישמש: **לדוכתיה.** במקום מטתו: **לאו אדעתאי.** לא נתתי לבי: **כנגד בית הכסא.** ברחוק ארבע אמות: **דלית בה צואה.** שפינו אותה: **בית המרחץ.** אסור להרהר בו: **דפרסאי.** בחפירה היו ופיהם ברחוק מן הגומא והוא בשיפוע והרעי מתגלגל ונופל לגומא: **מתני' זב שראה קרי.** אע"פ שטמא טומאת שבעה משום זיבה ואין טבילה זו מטהרתו אפ"ה צריך טבילה לדברי תורה כתקנת עזרא משום קרי וכן נדה אם באה להתפלל י"ח: **שפלטה שכבת זרע.** הרי היא כבעל קרי כדאשכחן בסיני שלשת ימים אל תגשו אל אשה (שמות יט) לפי ששכבת זרע מטמאה בפליטתו כל שלשה ולאחר מכאן כבר הסריח בגופה ואין ראוי עוד להזריע להיות עוד ולד נוצר הימנה וה"פ נדה שפלטה עתה התשמיש ששמשה אתמול קודם שראתה: **ורבי יהודה פוטר.** קא סלקא דעתך השתא הואיל וטומאת זיבה קודמת והרי הוא טמא טומאה חמורה ואינו אוסרתו בדברי תורה כדאמרינן בפרקין (י) הזבים והמצורעים מותרים תו לא אתיא טומאת קרי דקילא ואסרה ליה: **גמ' לאו בר טבילה** הוא. לדברי תורה ואע"פ שטומאתו חמורה ותו לא אתי קרי ומצריך ליה:

הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר: עד הערב. עד חשכה: **עד פלג המנחה.** בגמרא (כ) מפרש לה: **אין לה קבע.** כל הלילה זמנה. ובגמרא (ל) מפרש מאי לשון אין לה קבע:
גמ' מצותה. של קריאת שמע: **ותיקין.** המקדימין למצות ומחזרים לעשות דבר בזמנו ומצותו מקדימים (א) לאחר הנץ החמה להתפלל וכי תנן במתני' למאחרים שלא יאחר יותר מחצות שמשם ואילך עבר הזמן: **וכולי עלמא.** שאר המתפללין המאחרין עד חצות יכולין לאחר ותו לא: **במנחה.** היינו אחר חצות: **אם תימצי לומר.** כלומר אם תשיבני בשאלתי ממה שאמרנו טעה ולא התפלל ערבית וכו': **וכיון דעבר יומו בטל קרבנו.** ואינו מקריבו ביום אחר אם זמנו קבוע כגון מוספים (מ) של כל יום ויום:
מבדיל

ספר תורה עושה לו מחיצה. ודוקא ספר תורה וגם בחומשים א יש להחמיר כמו בספר תורה אבל בשאר ספרים דיין בכסוי בעלמא: הדרן עלך מי שמתו

תפלת השחר עד חצות וכו' תפלת המנחה עד הערב. וא"ת אמאי לא קתני גבי תפלת המנחה כל היום כמו גבי תפלת המוספין וי"ל דזמן מוספין הוא כל היום אפילו משחרית שהרי קרבנות יכול להקריב מיד אחר התמיד א"כ גם תפלת מוספין יכול להתפלל מיד מן הבקר מה שאין כן במנחה (ב) אלא משש שעות ומחצה והכי נמי בפ"ק דע"ג (ד' ד:) לא ליצלי איניש צלותא דמוספין בתלת שעי קמייתא בריש שתא ביחיד כו' אלמא בשאר ימות השנה יכול להתפלל ולהכי מקדים תפלת המנחה לתפלת המוספין משום שהיא תדירה בכל יום אע"פ שתפלת מוספין קודמת: **טעה** ולא התפלל ערבית מתפלל בשחרית שתים. וא"ת והאמר רב לקמן (ד' כז:) תפלת ערבית רשות וקי"ל כותיה באיסורי ועוד קשה דאמר לקמן (ד' ל:) טעה ולא התפלל יעלה ויבוא בלילה אין מחזירים אותו משום דאין מקדשין את החדש בלילה ולמה ליה האי טעמא תיפוק ליה דתפלת ערבית רשות וי"ל הא דאמרינן דתפלת ערבית רשות היינו לגבי מצוה אחרת והיא עוברת ב דאז אמרינן תדחה תפלת ערבית מפניה אבל לחנם אין לו לבטלה י ומיהו אם איחר עד המנחה נראה דעבר זמנו בטל קרבנו כיון ששהה כל כך ולאחר ב' תפלות לא מצינו שתיקנו חכמים לחזור ולהתפלל אם שכח ואפילו תפלה אחת אם בטל במזיד לא יוכל לתקן וכסמוך קרי ליה מעוות לא יוכל לתקון:
איבעיא להו טעה ולא התפלל תפלת מנחה כו'. לא בעי אם טעה ולא התפלל תפלת מוסף דהא ודאי אינו מתפלל בערבית דהיאך יקרא את הקרבנות וכבר עבר זמן מוסף וגם לא תיקנו שבע ברכות של מוסף אלא משום ונשלמה פרים שפתינו וזה ודאי עבר זמנו בטל קרבנו אבל שאר תפלות דרחמי נינהו ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו ואין כאן עבר זמנו בתפלה אחרת:
טעה

מסורת הש"ס

א) [שבת לה. ע"ש בפירש"י עירובין נט: בילה כב. קידושין לג. פא: כתובות ס: סנהדרין ה: מנחות לה: חולין ו.], ב) שבת י. [ושם איתא ר' יוסי], ג) [נדרים ז. שבת י.], ד) לעיל דף כא:, ה) [ע' תוס' פסחים קז. ד"ה סמוך וכו' שני טעמים שנקרא תפלת המנחה], ו) [ע' תוס' לקמן כח. ד"ה ושלו], ז) כ"א ל"ג, ח) לעיל דף ט: ודף כה:, ט) חגיגה דף ט., י) [לעיל כב.], כ) [ע"ב], ל) [לקמן כז:], מ) תמידין, נ) [ועי' תוס' יומא פז: ד"ה והאמר ותוס' חגיגה ט: ד"ה או],

תורה אור השלם

1. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם אֶחָד: בראשית א ה
2. מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת: קהלת א טו

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ותיקין וכו' מקדימין להתפלל לאחר הנץ החמה וכי תנן: (ב) תוס' ד"ה תפלת וכו' משא"כ במנחה דאינה אלא משש:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב, ולא בשאר ספרים, אבל בחומשין שלנו שאין עשויין בגליון צ"ע אם צריך להחמיר ומסתבר שאין צריך. ב. בתוס' רי"ש. הוסיף, או שרא המייניה בפ"ק דשבת לא מטרחי' לי' וכן עלה על מטתו דירושלמי דאין מטריחים אותו שירד.

מוסף רש"י

לאו אדעתאי. לא הייתי זוכר, ורבותי פירשו לא סבירא לי (שבת צה.) או: שוגג הייתי (מנחות לה:). הדרן עלך מי שמתו **ותיקין.** אנשים ענוים ומחבבין מצוה (לעיל ט:). **שנמנו חבריו לדבר מצוה.** שאמרו לו בא עמנו ולא הלך, נמצא שחסר עצמו מאותו מנין, לא יוכל לימנות עוד באותו מנין, שכבר עשו את המצוה (חגיגה ט:).

רבינו חננאל

כמה ירחיק מהן ומן הצואה ד' אמות. ואסיקנא הא דתנן שצריך להרחיק ממי המשרה וממים הרעים ד' אמות, ה"מ לאחוריו אבל לפניו מלא עיניו, וכן בצואה בק"ש וכן בתפלה. **כי קא מיבעיא ליה לרבינא למיקם עליה לצלויי בגויה אבל כנגדו לא.** פי', דבית הכסא חדש שאין בו צואה מתפלל אדם כנגדו במקום שהזמינו לבית הכסא, אבל להכנס בתוכו להתפלל אסור. **הני בתי כסאי דפרסאי אע"ג דאית בהו צואה כסתומין דמי.** פי', בורות חפורים בקרקע הם, ופיהם סתום כמין קמור מרודד שהצואה מתגלגלת בהן, אלו ודאי כסתומות חשובות דאין הצואה נראית בתוכם. **מתני': זב שראה קרי ונדה שפלטה שכבת זרע** שהן יושבין בטומאה חמורה ואירע טומאה קלה, **והמשמשת שראתה נדה** יושבת בטומאה קלה **צריכין טבילה ור' יהודה פוטר.** וכן תני ר' חייא בעל קרי שראה ז[ו]ב צריך טבילה ור' יהודה פוטר. וקיי"ל כרבנן דמצטרכי טבילה בטומאה קלה, ואע"ג דטומאה חמורה השתא אינו עולה לטהרה, אפי' הכי מצוה קעביד, ש"מ דהאידנא אע"ג דאנן בארץ טמאה ואין לנו טהרה לגמרי, צריכין אנו טבילה מכל טומאה דמצוה היא. **סליק פ"ג לפ"ש**

תפלת השחר עד חצות וכו'. משנתנו זו תנא קמא ור' יהודה תרוייהו סבירא להו תפלות כנגד תמידים תקנום, דתנינן בהדיא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חז"ל זמן לתפלה. מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שכן תמיד של שחר קרב עד חצות, ר' יהודה אומר עד ד' שעות, ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שכן תמיד של בין הערבים קרב עד הערב, ור' יהודה אומר עד פלג המנחה. וכמה הוא פלג המנחה י"א שעות חסר רביע. תפלת הערב אין לה קבע. ורבי אלעזר ברבי יוסי אומר עם נעילת שערים. א"ר אלעזר ב"ר יוסי אבא היה מתפלל אותה עם נעילת שערים. תפלת המוספים כל היום. **פי'** פלג מנחה דקאמר ר' יהודה, מה שנשאר מתשע שעות ומחצה עד סוף היום, והוא שתי שעות ומחצה, כשתחלק שתי שעות ומחצה לשני חלקים יבא בכל חלק שעה ורביע, כשתוסיף שעה ורביע על תשע שעות ומחצה שהן זמן קריבת התמיד כדתנן וקרב בתשע ומחצה, הוא סוף פלג ראשון. וקיי"ל עד ועד בכלל. **שמעינן** מינה דרבנן סברי כל היום כשר לתמידים, הילכך מחלקים לשני התמידים היום כולו, עד חצות לתמיד של שחרית, ומחצות ועד הערב לתמיד של בין הערבים, והתפלה כנגד התמידין. ור' יהודה הוה דייק האי קרא את הכבש אחד תעשה בבקר, ומפיק לה מן התורה דעד ארבע שעות הוא בקר, כמו שהוא לענין המן, וסבר הכשר התמיד עד ארבע שעות ביום מעת הנץ החמה עד סוף הקרבתו, ומאחר כן אסור שכבר עבר הבקר, נמצא הכשר תמיד של שחר מעת שחיטתו עד סוף הקרבתו ד' שעות ועוד. ומצאנו מצות תמיד של בין הערבים מכי ינטו צללי ערב, והוא מכי מטי חצי שעה שביעית ביום, וסבר ר' יהודה דהתורה אמרה שנים ליום עולה תמיד, כמצות תמיד של שחר ד' שעות ועוד, כך מצות תמיד של בין הערבים ד' שעות ועוד ביום, ומאחר כן אסור. וזה שכתב שנים ליום עולה תמיד, למעט הקרבתו בערב. הילכך כיון דלגבי תמיד הוכשר עד י"א שעה חסר רביע שהוא משעת שחיטתו עד סוף הכשר הקרבתו כמו שפירשנו למעלה, ומי"א שעות חסר רביע אסור שכבר עבר זמנו וכלילה חשיב, גם תפלת המנחה מצותה כמצות התמיד, ומעת שעבר זמן התמיד והוא עבר יומא בטל קרבנו, גם התפלה כיוצא בו. **ור' יהודה** והרבה מן החכמים שהיו מתפללין תפלת המנחה בעונתה בין מנחה גדולה ובין מנחה קטנה, ומי"א שעות חסר רביע היו

רבינו חננאל (המשך)

להקרבת תמידין, של שחר עד חצות, ושל בין הערבים עד הערב. ור' יהודה סבר אין הקרבת תמידין כשר אלא שמונה שעות ועוד ביום. תמיד של שחר היה נשחט משיאור המזרח, ומצאנו שהיו שוחטין אותו ומנקרים אותו ומוליכין האיברים ומולחין אותן, ועדיין לא היה הנץ החמה, דתנן הלכו ונתנום מחצי כבש ולמטה ומלחום וירדו ובאו ללשכת הגזית לקרות את שמע. ותנן הילני אמו עשתה נברשת של זהב, תאנא כשחמה זורחת יוצאין ממנה ניצוצות ויודעין שהגיע זמן ק"ש. ומקשינן ורמינהי הקורא את שמע עם אנשי משמר ועם אנשי מעמד לא יצא ידי חובתו מפני שאנשי משמר משכימין ואנשי מעמד מאחרין. ופריק אביי נברשת זו עשויה לידע שאר עמא דבירושלים זולתי אנשי משמר. נתברר שהיה נשחט תמיד של שחר קודם הנץ החמה, והיה מעת זריחת השמש עד סוף ד' שעות כשר להקריבו, שהם ד' שעות ועוד משעת שחיטתו עד זמן הקרבתו. וזה טעם ר' יהודה. ופסק רב כהנא הלכה כר' יהודה. וסבר ר' יהודה כשם שאין לתמיד של שחר הכשר ביום להקרבתו מעת שחיטתו, אלא עד ד' שעות ועוד, כך לתמיד של בין הערבים אין לו מעת שחיטתו, והוא מכי ינטו צללי ערב כשר להקרבתו אלא ד' שעות ועוד ביום, כשיעור תורת תמיד של שחר, מחצי שביעית שהיא כשרה לשחיטתו. כדתנן חל ערבי פסחים להיות בערב שבת נשחט בשש שעות ומחצה, נמצא מחצי שעה שביעית שהוא כשרה לשחיטתו עד ד' שעות ועוד, שהוא זמן הקרבתו, י"א שעות חסר רביע ביום. וזה חשבונם, חצי שעה שביעית ושמינית ותשיעית ועשירית וחצי שעה מי"א, הרי ד' שעות שלמות, הוסף רביע שעה כנגד שעה משהאיר המזרח עד הנץ החמה שהוא יותר מד' שעות בתמיד של שחר. ונמצאו חכמים ור' יהודה חלוקתם בזה הדרך, רבנן דייקי שנים ליום עולה תמיד, מלמד שכל היום כשר

עין משפט נר מצוה

קכה א [טוש"ע או"ח סי' מ סעי' ב וסי' רמ סעי' ו ויו"ד סי' רפב סעי' ח]:
ב מיי' פ"י מהל' ס"ת הלכה ז טוש"ע או"ח סימן רמ סעיף ו [וי"ד שם]:
קכו ג מיי' פ"ג מהל' ק"ש הל' ח' טוש"ע או"ח סי' עט סעיף א:
ד [מיי' פ"ד מהל' תפלה הל' ח טוש"ע או"ח סי' צ סעי' כו]:
קכז ה מיי' פ"ג מהל' ק"ש הלכ' ב' סמג עשין יח טוש"ע או"ח סימן פג סעיף א:
קכח ו מיי' שם הלכה ג טוש"ע שם סעיף ג:
קכט ז טוש"ע שם סעיף ד:
קל ח מיי' פ"ד מהל' ק"ש הלכה ח ופ"ד מהל' תפלה הל' ה (סמג עשין יח טור או"ח סי' פח):
א ט י מיי' פ"ג מהל' תפלה הלכה א סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' פט סעיף א:
ב כ מיי' שם הלכה ט סמג שם טוש"ע או"ח סי' קח סעיף ב:
ג ל מיי' שם טוש"ע שם סעיף א:
ד מ מיי' שם הל' א טוש"ע או"ח סי' פט סעיף א:
נ [מיי' פ"ח מהל' תמידין הלכה כ]:
ה ס מיי' שם הל' ט טוש"ע או"ח סי' קח סעיף ב וסימן רלד סעיף ב:
ו ע פ מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סי' קח סעיף ז:

תנו רבנן [א]טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל בליל [א] שבת שתים [ב]טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במוצאי שבת שתים של חול מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו למימרא דכיון דלא אבדיל בקמייתא כמאן דלא צלי דמי ומהדרינן ליה ורמינהו [א]טעה [ג]ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה [ד]בברכת השנים מחזירין אותו הבדלה [ה]בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס קשיא איתמר רבי יוסי ברבי חנינא אמר [ו]תפלות אבות תקנום רבי יהושע בן לוי אמר [י]תפלות כנגד תמידין תקנום תניא כוותיה דר' יוסי ברבי חנינא ותניא כוותיה דרבי יהושע בן לוי תניא כוותיה דרבי יוסי בר' חנינא אברהם תקן תפלת שחרית שנא' [1] וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם [ג]ואין עמידה אלא תפלה שנאמר [2] ויעמד פינחס ויפלל יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר [3] ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפלה [ו]שנאמר [4] תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפוך שיחו יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר [5] ויפגע במקום וילן שם [ג]ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר [6] ואתה אל תתפלל בעד העם הזה ואל תשא בעדם רנה ותפלה ואל תפגע בי ותניא כוותיה דר' יהושע בן לוי [ד]מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד חצות ורבי יהודה אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד הערב רבי יהודה אומר עד פלג המנחה [ז]שהרי תמיד של בין הערבים קרב והולך עד פלג המנחה ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע [ח]שהרי אברים ופדרים שלא נתעכלו מבערב קרבים והולכים כל הלילה ומפני מה אמרו של מוספין כל היום [ט]שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום רבי יהודה אומר עד שבע שעות שהרי קרבן מוסף קרב והולך עד שבע שעות ואיזו היא [י]מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה ואיזו היא מנחה קטנה מתשע שעות ומחצה ולמעלה איבעיא להו רבי יהודה פלג מנחה קמא קאמר או פלג מנחה אחרונה קאמר תא שמע דתניא ר' יהודה אומר [כ]פלג המנחה אחרונה אמרו והיא י"א שעות חסר רביע נימא תיהוי תיובתיה דר' יוסי בר' חנינא אמר לך ר' יוסי בר' חנינא לעולם אימא לך תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות דאי לא תימא הכי תפלת מוסף לר' יוסי בר' חנינא מאן תקנה אלא תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אקרבנות: רבי יהודה אומר עד ארבע שעות: איבעיא להו [ל]עד ועד בכלל או דלמא עד ולא עד בכלל תא שמע ר' יהודה אומר עד פלג המנחה אי אמרת בשלמא עד ולא עד בכלל היינו דאיכא בין ר' יהודה לרבנן אלא אי אמרת עד ועד בכלל ר' יהודה היינו

רש"י

מבדיל בראשונה. פעם ראשונה מתפלל בשביל תפלה של עכשיו לפיכך אומר בה הבדלה בחונן הדעת והשניה דהיא בשביל תשלומי תפלת שבת אינו מבדיל בה: **שניה עלתה לו.** בשביל תפלת מ"ש וראשונה לא עלתה לו שאינה כלום שאין לו להקדים (א) תפלה שעבר זמנה לתפלה שזמנה עכשיו והשניה נמי לא עלתה לו לשל שבת הואיל והבדיל בה גילה דעתו שאינה של שבת והיא תחשב לשל ערבית: **אבות תקנום.** כדקתני בברייתא לקמיה: **כנגד תמידים תקנום.** אנשי כנסת הגדולה: **רבי יהודה.** ס"ל שאין תמיד של שחר קרב אלא עד ארבע שעות: **אברים.** של עולות: **ופדרים.** של שאר קרבנות שנזרק דמן קודם שקיעת החמה קרבין כל הלילה וכנגדן תקנו תפלת ערבית: **מנחה גדולה.** אם בא להקדים תמיד של בין הערבים אינו יכול להקדימו קודם שש שעות ומחצה דבין הערבים כתיב ביה [ו] מכי ינטו צללי ערב משהחמה נוטה למערב דהיינו משש שעות ומחצה ולמעלה דאמר מר חצי שש וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם באמצע הרקיע (פסחים ד' צד.): **מנחה קטנה.** זמן תמיד של בין הערבים בכל יום מתשע שעות ומחצה ולמעלה כדתנן בתמיד נשחט (פסחים נח.) נשחט בשמונה ומחצה וקרב בתשע ומחצה והתם מפרש טעמא: **פלג מנחה אחרונה.** חלק את ב' שעות ומחצה הנותרים ביום ותמצא פלג אחרון של מנחה מי"א שעות חסר רביע ולמעלה: **דאי לא תימא הכי.** דמודה רבי יוסי ברבי חנינא דרבנן אסמכינהו אקרבנות: **תפלת המוספין מאן תקנה.** אלא ע"כ רבנן אסמכינהו אקרבנות וכי עיינו במוספין ולא מצאו תפלה כנגדן עמדו הם ותקנוה: **עד ועד בכלל.** לרבי יהודה הוא דקא בעי דאילו לרבנן עד ולא עד בכלל: היינו

תוספות

טעה ולא התפלל מנחה בע"ש וכו' טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל ערבית שתים. דהיינו של מוצאי שבת ומבדיל בראשונה וכו'. כתב רבינו יהודה אם טעה ולא הזכיר ר"ח במנחה לא יתפלל עוד בלילה[א] דלמה יתפלל עוד הרי כבר התפלל כל תפלת המנחה מבעוד יום לבד ר"ח שלא הזכיר א"כ אין מרויח כלום אם יחזור ויתפלל במוצאי ר"ח הרי לא יזכיר עוד תפלת ר"ח וי"ח כבר התפלל ולא דמי להא דאמר הכא טעה ולא התפלל מנחה בשבת דמתפלל ערבית בחול שתים פירוש של חול משום שלא התפלל כלל א"כ ירויח תפלת י"ח כשמתפלל במ"ש אע"פ שלא יזכיר של שבת וא"ת והלא הוא מתפלל יותר ממה שהוא חייב להתפלל שלא היה לו להתפלל כי אם ז' ברכות והוא מתפלל י"ח בכך אין לחוש שגם בשבת היה דין שיתפלל כל י"ח רק שלא הצריכוהו מפני הטורח נמצא שמרויח כל תפלתו אבל כשטעה ולא הזכיר של ר"ח כבר התפלל א"כ לא ירויח כלום אם יתפלל במוצאי ר"ח (דהא) [וה"ה] נמי אם התפלל במנחה בשבת י"ח שלמות ולא הזכיר של שבת נראה דלמ"ש לא יתפלל שתים דכבר התפלל י"ח ברכות ומיהו ברב אלפס לא משמע כן דאפי' היכא דאינו מרויח כלום מצריך להתפלל פעם אחרת וזה לשונו שכתב ההא דקאמר שמבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו דאיבעי ליה לאקדומי תפלת שניה ברישא (דהכי) [דהיא] חובה וכיון דלא אבדיל ברישא ואבדיל בבתרייתא גלי דעתיה דהך בתרייתא היא חובה הלכך בעי למהדר ולצלויי זימנא אחריתי כדי להקדים חובת שעתיה ברישא ואי אבדיל בתרוייהו אע"ג דלא מיבעי ליה למעבד הכי לא מחוייב לאהדורי ואי לא אבדיל אפילו בחדא מנהון לא מהדרינן ליה דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה על הכוס עכ"ל אלמא דמצריך להתפלל זימנא אחריתי אע"ג שלא יחזור ויתפלל פעם שניה יותר מבראשונה. כך היה נראה לה"ר משה מאלאוו"ר מתוך לשון האלפסי:

קשיא. תימה אמאי לא משני דמיירי קודם שהעשירו דאמרינן לקמן בפרק אין עומדין (דף לג.) העשירו קבעוה על הכוס וי"ל דלא אשכחן ברייתא דנשנית בין שתי תקנות[ב]:

יצחק תקן תפלת המנחה. ואע"ג דאמרינן (יומא כח:) צלותא דאברהם מכי שחרי כתלי וי"ל היינו אחר שתקנה יצחק:

ואין שיחה אלא תפלה שנאמר תפלה לעני כי יעטוף. תימה דבפ"ק דע"ז (ד' ז: וע"ש) מוכיח דשיחה [זו] תפלה מויצא יצחק לשוח בשדה וי"ל דכיוצא בו מצינו במגילה (פ"ק ד' יג.) ויהי אומן את הדסה ואין הדסה אלא צדיקים דכתיב והוא עומד בין ההדסים ובפרק חלק (סנהדרין ד' לג.) הוא אומר להיפך[ג]:

יעקב תקן תפלת ערבית. תימה דאמר בפרק גיד הנשה (חולין ד' צא:) וילך חרנה כי מטי לחרן בעי למיהדר אמר אפשר שעברתי במקום וכו' אלמא דהתם מוכח דהתפלל ערבית ביום מאחר שהתפלל כבר והוה דעתיה למהדר וקשה למתניתין דפרק קמא דקאמר שאינו (ב) זמן תפלה עד לאחר צאת הכוכבים ולפי מה שפירשנו דקי"ל כר' יהודה דאמר עד פלג המנחה ניחא ויפה מנהג שלנו [ו] דלדרבה טוב להתפלל מבעוד יום קצת:

עד פלג המנחה. תימה מנא ליה הא בשלמא עד תשע שעות ומחצה דעד אותו זמן הוי תפלת המנחה ניחא דהיינו מנחה קטנה אבל הא מנא ליה וי"ל דר' יהודה ס"ל דתפלה כנגד קטרת תקנוה דכתיב תכון תפלתי קטרת לפניך (תהלים קמא):

איבעיא להו עד ועד בכלל וכו'. תימה דאמר בנדה פרק הרואה כתם (ד' נח:) כל שיעורי חכמים להחמיר חוץ מגריס של כתמים אלמא עד ולא עד בכלל וי"ל לא אמרי' עד ועד בכלל יש בו גם חומרא שיתפלל ולא אמרי' עבר זמנו בטל קרבנו ולפי' במזיד: תא

רש"י (המשך)

יהודה עבד. והאידנא סמכינן על מאי דאיתמר פוק חזי מאי דעמא דבר. הוצרכנו לפרש כולי האי שראינו בפירושי רבותינו הראשונים כללא פירשו בדברים ובכיוצא בהם דברים שצריכין ראיות וביורר דברי חכמי התלמוד כי לא בירורו טעמם יפה יפה. **מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה.** הראשונה שהבדיל בה לחובתו והשנייה שלא הבדיל בה היא לשכר תפלה שלא בעונתה, ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשנייה, שנייה עלתה לו לחובתו וראשונה לא עלתה לו כלל, וצריך לפרוע תפלה מפני שיכול לאומרה על הכוס. ושאני התם דגלי אדעתיה דלא ניחא ליה בהבדלה שעל הכוס. וממילא שמעינן לה דאי טעה ולא צלי במנחה בשבת, וצלי ערבית של חול ולא אבדיל בחדא מנייהו, יצא ידי חובתו, דהא גלי אדעתיה דבהבדלה שעל הכוס ניחא ליה. **[תפלות אבות תקנום וכו'].** ירושלמי כתוב ולעבדו בכל לבבכם איזה עבודה שבלב, הוי אומר זו תפלה. וכן בדניאל הוא אומר אלהך דאנת פלח ליה בתדירא וגו'. ובאיזה עבודה היא עבודה, הוה אומר זו תפלה, דכתיב וזמנין תלתא ביומא הוה בריך על ברכוהי.

עין משפט נר מצוה

ז א מיי' פ"ג [פ"י] מהל' תפלה הלכה טו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סימן קח סעי' ט:
ח ב מיי' שם טוש"ע שם סעיף י [וטור או"ח סי' רצג]:
ט ג מיי' שם הלכה ח סמג שם טור וש"ע או"ח סי' קיד סעיף ה:
י ד מיי' שם הלכה טו סמג שם טוש"ע או"ח סי' קח סעיף ז:
יא ה מיי' שם הלכה יד טוש"ע או"ח סימן קח סעיף ח:
יב ו מיי' פ"א מהלכות תפלה הלכה ה ו טוש"ע או"ח סימן פט סעיף א [רב אלפס ברכות פ"ג דף יד ע"ב]:
ז [מיי' פ"א מהל' תמידין ומוספין הל' ג]:
ח [מיי' שם הל' ו ופ"ד מהל' מעשה הקרבנות הל' ו]:
ט [מיי' פ"ד מהל' מעשה הקרבנות הל' ו]:
יג ז מיי' פ"ג מהל' תפלה הל' ד סמג שם טוש"ע או"ח סי' רלג סעיף א:

תורה אור השלם

1. וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי יְיָ: בראשית יט כז
2. וַיַּעֲמֹד פִּינְחָס וַיְפַלֵּל וַתֵּעָצַר הַמַּגֵּפָה: תהלים קו ל
3. וַיֵּצֵא יִצְחָק לָשׂוּחַ בַּשָּׂדֶה לִפְנוֹת עָרֶב וַיִּשָּׂא עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה גְמַלִּים בָּאִים: בראשית כד סג
4. תְּפִלָּה לְעָנִי כִי יַעֲטֹף וְלִפְנֵי יְיָ יִשְׁפֹּךְ שִׂיחוֹ: תהלים קב א
5. וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיָּלֶן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאַבְנֵי הַמָּקוֹם וַיָּשֶׂם מְרַאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא: בראשית כח יא
6. וְאַתָּה אַל תִּתְפַּלֵּל בְּעַד הָעָם הַזֶּה וְאַל תִּשָּׂא בַעֲדָם רִנָּה וּתְפִלָּה וְאַל תִּפְגַּע בִּי כִּי אֵינֶנִּי שֹׁמֵעַ אֹתָךְ: ירמיהו ז טז

מוסף רש"י

מנחה גדולה. התחלת זמן תמיד של בין הערבים מכי מתחיל להעריב, דהיינו מחצי שבע ולמעלה, דהא חצי שש וחצי שבע חמה עומדת בראש כל אדם וקודרת כנגד לאמצע ואינה נוטה לשום צד, ומחצי שבע ולמעלה נוטה ברקיע למערב (שבת ט:). מנחה קטנה. בתשע ומחצה שהיו רגילין שלא לאחרו יותר מכן כדאמרינן בתמיד נשחט (שם).

רבינו חננאל

מתפללין תפלת הערב, הואיל ולגבי תמיד בלילה הוא חשוב. פירוש נקראת מנחה גדולה שהוא זמנה שלש שעות ביום, ואלו הם, חצי שעה שביעית ושמינית ותשיעית וחצי שעה עשירית. ונקראת מאחר כן מנחה קטנה שהיא שעה ורביע, והיא מחצי שעה עשירית עד שעת י"א חסר רביע. וכבר פירשנו למעלה מה טעם מנחה גדולה שהיא מחצי שעה שביעית ולמעלה, ומנחה קטנה כנגד זמן הקרבתו, כבר פירשנו חלוקת רבנן ור' יהודה כל אחד ואחד. ובתמיד של שחר נכתבה הלכה כר' יהודה, אבל בתמיד של בין הערבים לא נכתבה הלכה כאחד מהן, להעמיד בזמן הזה מצוה התפלה כנגד הכשר תמיד של בין הערבים. וסלקא שמעתא מאן דעבד כרבנן עבד ומאן דעבד כר'

מסורת הש"ס

א) תוספתא פ"ג ה"ג לקמן כט: לג., ב) [תענית ג:], ג) [לעיל ו:], ד) [תענית ו. סוטה יד. סנהדרין לה:], ה) תוספתא רפ"ג ע"ש, ו) [עירובין סב: פסחים קז: ר"ה ל: סוכה מא: נזיר ו: ערכין יא. נדה נח: נד:], ז) [במדבר כח], ח) [עיין פסקי תוס' פרק הקומץ רבה סימן קיח],

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה שניה עלתה וכו' שאין לו להקדים. נ"ב פירוש דודאי הוא לא הקדים ראשונה לתשלומין א"כ מסתמא [דעתו היה] על חובה ולשם [חובה לא] עלתה משום דלא הבדיל בה ע"כ כתב רש"י אח"כ אם כן דאמרינן דמסתמא דעתו [היה] בראשונה לחובה רק דלא עלתה לו משום דלא הבדיל בה א"כ תעלה שניה לשם שבת דהרי לא הקדים תפלת תשלומין לחובה ע"ז כתב רש"י הואיל והבדיל בשניה גילה דעתו שאינה של שבת והיא תחשב לשל ערבית ר"ל בשעה שהתפלל ראשונה אמרינן דעתו היה לשם חובה אבל כשהתפלל והבדיל בשניה או גילה דעתו שהיא תפלת ערבית וק"ל: (ב) תוס' ד"ה יעקב וכו' דפרק קמא דקאמר שאינו. נ"ב [א"ע] דלא אמרו זמן דצאת הכוכבים אלא לענין [ק"ש מ"מ] כיון דקי"ל דצריך גם כן לסמוך גאולה לתפלה [בערבית] א"כ בע"כ דתפלת ערבית אחר צאת הכוכבים:

גליון הש"ס

גמ' תפלות אבות תקנום. עי' תענית (דף כ"ח ע"א) ברש"י ד"ה הללו: שם ואין שיחה אלא תפלה. בשאלתות דרב"א פ' לך לך איתא שנאמר ואשפוך את נפשי. וכן הוא בתוס' ע"ז (דף ז' ע"ב) ד"ה ואין: תוס' ד"ה ואין כו' ובפרק חלק הוא אומר להיפך. וכן בסנה' (ד' ל"ו ע"ב) ואין כסף אלא צדיקים שנאמר ואכרה לי. ובחולין (דף צ"ב ע"א) אומר בהיפך:

הגהות הגר"א

[א] גמ' בליל שבת שתים. נ"ב שתים של שבת. גירסת רי"ף ושאר פוסקים:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב. במוצאי ר"ח שתים. ב. בתוס' רי"ש הוסיף. שתי תקנות דתפלה ועל הכוס. ג. בתוס' רי"ש הוסיף, שבא זה ולימד ע"ז ובא זה ולימד ע"ז.

רבינו חננאל (המשך)

אחרת על של מנחה. ודייק מינה דהיכא דצלי ולא הבדיל לא יצא ידי חובתו וצריך לצלויי זימנא אחריתי. ורמינן עלה הא דתניא טעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת אין מחזירין אותו מפני שיכול לומר על הכוס, ועלתה בקושיא לר"ל. ואע"ג דעלתה ליה בקושיא לא אידחא כלל, דהיכא דטעה ולא התפלל בשבת מנחה מתפלל ערבית שתים, ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה, שנייה עלתה לו בחובתו וצריך להתפלל תפלה אחרת על של מנחה. אבל מי שטעה ולא הזכיר הבדלה בחונן הדעת, אין צריך לחזור ולהתפלל פעם אחרת

היינו רבנן אלא מאי [א]עד ולא עד בכלל אימא סיפא ושל מוספין כל היום ר' יהודה אומר עד שבע שעות ותניא [ב]היו לפניו שתי תפלות אחת של מוסף ואחת של מנחה מתפלל של מנחה ואחר כך של מוסף שזו תדירה וזו אינה תדירה רבי יהודה אומר מתפלל של מוסף ואחר כך של מנחה שזו עוברת וזו אינה עוברת אי אמרת בשלמא עד ועד בכלל היינו דמשכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי אלא אי אמרת עד ולא עד בכלל היכי משכחת להו שתי תפלות בהדי הדדי כיון דאתיא לה של מנחה אזלא לה של מוספין אלא מאי עד ועד בכלל קשיא רישא מאי איכא בין רבי יהודה לרבנן מי סברת דהאי פלג מנחה פלג אחרונה קאמר פלג ראשונה קאמר והכי קאמר אימת נפיק פלג ראשונה ועייל פלג אחרונה מכי נפקי י"א שעות חסר רביע אמר רב נחמן אף אנן נמי תנינא [ג]רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים [א]שממאנין את הקטנה ושמשיאין [ב]את האשה על פי עד אחד ועל [ג]תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש ועל [ד]יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח [ז]ועל [ה]תמיד של שחר שקרב בארבע שעות ש"מ [ו]עד ועד בכלל ש"מ אמר רב כהנא [ז]הלכה כרבי יהודה הואיל [ח]ותנן בבחירתא כוותיה: ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות: מאן תנא להא [ו]דתנן [1]וחם השמש ונמס בארבע שעות אתה אומר בארבע שעות או אינו אלא בשש שעות כשהוא אומר [2]כחום היום הרי שש שעות אמור הא מה אני מקיים וחם השמש ונמס בארבע שעות מני לא רבי יהודה ולא רבנן אי רבי יהודה עד ארבע שעות נמי צפרא הוא אי רבנן עד חצות נמי צפרא הוא אי בעית אימא רבי יהודה אי בעית אימא רבנן אי בעית אימא רבנן אמר קרא בבקר בבקר חלקהו לשני בקרים ואי בעית אימא רבי יהודה האי בקר יתירא להקדים לו שעה אחת דכולא עלמא מיהא וחם השמש ונמס בארבע שעות מאי משמע אמר רבי אחא בר יעקב אמר קרא וחם השמש ונמס איזו היא שעה שהשמש חם והצל צונן הוי אומר בארבע שעות: תפלת המנחה עד הערב וכו': אמר ליה רב חסדא לרב יצחק התם אמר רב כהנא הלכה כרבי יהודה הואיל ותנן בבחירתא כוותיה הכא מאי אישתיק ולא אמר ליה ולא מידי אמר רב חסדא נחזי אנן מדרב מצלי של שבת בערב שבת מבעוד יום ש"מ הלכה כרבי יהודה אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוו מצלו עד אורתא שמע מינה אין הלכה כרבי יהודה השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר [ח]דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד רב איקלע לבי גניבא וצלי של שבת בערב שבת והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא [ט]לאחוריה דרב וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה שמע מינה תלת שמע מינה [ט]מתפלל אדם של שבת בערב שבת ושמע מינה מתפלל תלמיד אחורי רבו ושמע מינה [י]אסור לעבור כנגד המתפללין מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי דאמר רבי יהושע בן לוי אסור לעבור כנגד המתפללין איני והא רבי אמי ורבי אסי חלפי רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי ורבי ירמיה היכי עביד הכי והא אמר רב יהודה אמר רב לעולם אל יתפלל אדם

לא

רש"י

היינו רבנן. דקס"ד רבי יהודה פלג אחרון של מנחה אחרונה קאמר: **מתפלל של מנחה וכו'.** רבנן לטעמייהו דאמרי תפלת המוספים כל היום כמו של מנחה הלכך תדיר קודם ור' יהודה לטעמיה דאמר מוספין עד שבע שעות ותו לא והויא לה מצוה עוברת ושל מנחה יש לה עוד שהות עד פלג המנחה: **שתי תפלות בהדי הדדי.** חצי האחרון של שעה שביעית הוא זמן לשתיהן דהא אמר מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה: **היכי משכחת לה.** הרי עבר זמן המוספים משעברה שעה ששית: **פלג ראשונה.** של מנחה אחרונה ועד בכלל ואף על גב דתנא יהב סימנא לפלג אחרונה דקתני איזו פלג מנחה מי"א שעות חסר רביע ה"ק כו': **אף אנן נמי תנינא.** לרבי יהודה עד ועד בכלל: **שממאנין את הקטנה.** קטנה שהשיאתה אמה לאחר מיתת אביה דמדאורייתא אין קדושיה כלום שהרי קטנה אינה בת דעת ואת אמה לא זכתה תורה להיות לה כח לקדשה אלא לאב שנאמר את בתי נתתי לאיש הזה (דברים כב) ומיהו רבנן תקינו לה קדושין להצריכה מיאון כדי שישאוה ולא תצא לזנות לפיכך אם מיאנה לאחר זמן ואמרה אי אפשי בו יוצאת ומותרת לכל אדם ואינה צריכה הימנו גט. והעיד ר' יהודה בן בבא שפעמים שמצוה על בית דין ללמדה שתמאן בו כגון שני אחים נשואין שתי אחיות יתומות אחת גדולה וקדושיה קדושי תורה ואחת קטנה שאין קדושיה אלא מדרבנן ומת בעלה של גדולה בלא בנים ונפלה לפני אחיו ליבום ונמצאת זקוקה לו מן התורה וזיקה זו אוסרת את אשתו עליו משום אחות זקוקה שהיא כאחות אשתו וא"ר אליעזר במסכת יבמות (דף קט.) מלמדין קטנה זו שתמאן בבעלה ותעקור קדושיה למפרע ותעשה כל בעילותיה כאלו הן של זנות כדי להתיר את בעלה ליבם את אחותה דתנן נושאין על האנוסה ועל המפותה (יבמות דף לז.) והעיד רבי יהודה בן בבא ביום שנשנית עדיות שהלכה כר"א: **ע"פ עד אחד.** שאמר לה מת בעליך במדינת הים (יבמות דף קכב.): **שנסקל תרנגול.** שניקר קדקדו של תינוק במקום שהמוח רופף וניקב את מוחו וסקלוהו כמשפט שור שנגח את האדם דכתיב (שמות כא) השור יסקל וגמרינן בג"ש שור שור משבת לעשות כל בהמה חיה ועוף כשור (ב"ק דף נד:): **ועל יין בן ארבעים יום.** שיצא מכלל יין מגתו ובא לכלל יין גמור וקרינן ביה נסך שכר (במדבר כח): **בארבע שעות.** ותו לא אלמא כרבי יהודה ס"ל וקאמר בארבע שעות אלמא לרבי יהודה עד ועד בכלל: **הלכה כרבי יהודה.** דמתני' דאין תמיד של שחר קרב לאחר ארבע שעות וה"ה לתפלה: **בבחירתא.** עדיות קרי בחירתא שהלכה כאותן עדיות: **כשהוא אומר כחום היום הרי שש שעות אמור.** כלומר מצינו במקום אחר ששינה הכתוב בלשונו ואמר והוא יושב פתח האוהל כחום היום ולא אמר כחום השמש אלא היום משמע כל המקומות חמין בין חמה בין צל הוא מדבר בשעה ששית: **הא מה אני מקיים וחם השמש.** דמשמע השמש חם והצל צונן: **בארבע שעות.** דאילו קודם ארבע שעות אף השמש צונן: **מני.** הא דמשמע דארבע לאו בקר הוא דהא כתיב וילקטו אותו בבקר בבקר וחם השמש ונמס הנותר ומדמוקי ונמס בארבע שעות מכלל דלאו זמן לקיטה הוא ולאו בקר מיקרי: **ארבע שעות נמי צפרא הוא.** דהא אמרת עד ועד בכלל וגבי תמיד כתיב[ז] תעשה בבקר: **לשני בקרים.** שלא היו לוקטים אלא בשלש שעות ראשונות שהוא בקר ראשון: **התם אמר רב כהנא.** גבי תפלת השחר: **של שבת בערב שבת.** שקבל עליו שבת מבעוד יום: **שמע מינה.** כרבי יהודה ס"ל דאמר מפלג המנחה אזיל ליה זמן תפלת המנחה ועייל ליה זמן תפלת ערבית: **ולא פסקיה לצלותיה.** כלומר לא הפסיק בין רבי ירמיה ולכותל לעבור לפניו ולישב במקומו אלא עמד על עמדו:

כנגד

תוספות

תא שמע ושל מוספין כל היום ורבי יהודה אומר עד שבע שעות ותניא היו לפניו וכו'. ולא גרסי' אימא סיפא ושל וכו' שאינו במשנה שלדברי רבי יהודה שאמר עד שבע שעות אינו במשנה ויש ספרים שהגיהו אותו במשנה ומיהו בכל הספרים הישנים אינו. וא"ת ורבי למה לא הזכיר אותו במשנה וי"ל משום דלא ס"ל כוותיה בהא דאמר עד שבע שעות אבל בהא דקאמר עד ארבע שעות ס"ל כוותיה משום דתנן בבחירתא כוותיה ובההיא דפלג המנחה נמי משום דאמרינן לקמן דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד דהכי פירושא דעבד כר' יהודה (עבד) דאמר מפלג המנחה ליליא הוא עבד ומשום הכי מנחה לא אבל אין לפרש הכל בתפלת המנחה ועבד כרבי יהודה שהתפלל מנחה קודם פלג דפשיטא דרבנן מודו בשיעורו דרבי יהודה: **דרב** צלי של שבת בע"ש. תימה דהא אמרינן בפרק במה מדליקין (ד' כג:) ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר. ויש לומר דהתם בשאינו מקבל עליו שבת מיד אבל הכא מיירי שמקבל עליו שבת מיד הלכך לא הויא הקדמה וטעמא משום דס"ל כרבי יהודה וכן הנך דלקמן שהתפללו של מ"ש בשבת היינו משום דסבירא להו כרבי יהודה לענין תפלת הערב שהיא שעה ורביע קודם הלילה אעפ"כ [אין] אסור לעשות מלאכה (א) [ה] במ"ש מיד לאחר פלג המנחה וכן לענין תוספת[א] שבת [ט] (וט' באב) וי"ה דקי"ל שהוא מן התורה [י]אם כן לא צריך שיעור גדול כל כך:

ולא

מסורת הש"ס

א) [ע' תוס' חולין נה. ד"ה כל שיעורין], ב) לקמן דף כח., ג) עדיות פ"ו משנה א נדה דף ח., ד) [ע' תוס' מנחות סד: ד"ה ועל], ה) [קדושין נד: בכורות כו.], ו) מכילתא דר"י פרשת בשלח, ז) [במדבר כח], ח) [בע"ש], ט) [ויו"ט], י) [אפ"ה],

תורה אור השלם

1. וַיִּלְקְטוּ אֹתוֹ בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר אִישׁ כְּפִי אָכְלוֹ וְחַם הַשֶּׁמֶשׁ וְנָמָס: שמות טז כא

2. וַיֵּרָא אֵלָיו יְיָ בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֹהֶל כְּחֹם הַיּוֹם: בראשית יח א

הגהות הב"ח

(א) תוס' ד"ה דרב וכו' מלאכה במ"ש. נ"ב דלאכתי יום הוא וכן לענין תוספת שבת אין צריך להוסיף קודם פלג המנחה:

גליון הש"ס

גמ' שממאנין את הקטנה. הקטנות כל"ל [וכמבואר בנדה ח.]: **שם ועל תמיד של שחר.** עי' ברש"י משלי לא ועי' מנחות ד' סד ע"ב תוס' ד"ה ועל: **שם לאחוריה דרב.** תפלה של חול. כן הוא בכה"ג:

מוסף תוספות

א. בתוס' רי"ש כתב, ולענין תוספת שבת ויוה"כ וי"ט דקיי"ל שהיא מן התורה לא משמע שכ"כ צריך שעור גדול לתוספת.

מוסף רש"י

הובא בסוף המסכת.

רבינו חננאל

ותנן בבחירתא וכו'. בחירתא, מסכת עידיות נקראת בחירתא שכן הלכותיה מובחרות מקובצות מכל המשנה. פירוש **ממאנין הקטנה,** מלמדין אותה שתמאן. **ואם** יבא עד אחד יעיד במיתת איש ידוע, משיאין אשתו על פיו. **ולא** תאמר שאין מכל הבהמה נסקל כשיהרג אדם, אלא שור בלבד שפרט הכתוב השור יסקל, אלא כל בהמה ואפילו עופות, שהרי תרנגול בירושלים הרג תינוק שנקר במוחו ונסקל אותו התרנגול. וכן העיד על התמיד של שחר שקרב בארבע שעות של היום. **בימי** מלכות הרשעה, מפורש בתלמוד ארץ ישראל. **כתיב וחם השמש,** דייקינן מינה דהיא שעה רביעית, דאתרא דאית ביה שימשא חמים, ובאתרא דלית בה שימשא קריר, [דהא] כחם היום דמשמע כל אתר הוא חמים בין בשמשא בין בטולא היא שעה ששית שהחמה בחצי הרקיע ומחממת כל העולם. רבנן סברי בבקר דכתיב בתמיד הוא עד חצי היום שהן שש שעות, אבל בליקוט המן דכתיב בבקר חלקהו להני שש שעות לשני בקרים, נמצא שהיו מלקטים המן עד שלש שעות, שהן חצי הבקר, ובשעה רביעית היה נמס. ור' יהודה סבר הבקר ארבע שעות כתיב בבקר להקדים שעה אחת. וכיון דקימא לן תפלות כנגד תמידין, כמה דלית לן לאסופי על שני תמידין כך אין לנו להוסיף בתפלות. ובתלמוד ארץ ישראל שנו להא דר' יהושע בן לוי כרבנן דאמרי תפלת השחר מתמיד של שחר שנאמר את הכבש אחד תעשה בבקר, תפלת המנחה מתמיד של בין הערבים שנאמר את הכבש השני תעשה בין הערבים. אמר ר' יוסי לא הוקשה [אלא] לקטרת שנ' תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. **מתני' תפלת המנחה עד הערב ר' יהודה אומר עד פלג המנחה.** ואתא רב חסדא ל[מידק אי הלכה] כר' יהודה. ר' יהודה אומר תפלת המנחה עד פלג המנחה קטנה, שהיא י"א שעות חסר רביע שעה, נשאר מן היום שעה ורביע תשלום י"ב שעות, דר' יהודה סבר מן י"א שעות ולמעלה חסר רביע שעה, לילה הוא לתפלת הערבית, ואסור לתפלת המנחה. ורבנן דאמרי תפלת המנחה עד הערב יום וכשר לתפלת המנחה. ולא הוכרע טעם אחד מהם וגם לא נדחה, וכיון דחזא רב חסדא דרב הוה מצלי תפלת ערב של שבת בע"ש, לא כרבנן שהם אומרים עד הערב הוא יום וכשר לתפלת המנחה ואסור לתפלת ערבית, מכלל דהלכתא כרבי יהודה. ומדשמעינן מדרב הונא ורבנן דלא מצלי עד לאורתא תפילת הערב, שמע מינה הילכתא כרבנן. **ואסיקנא** השתא דלא איתמר

רבינו חננאל (המשך)

הילכתא לא כר"י ולא כרבנן, דעבד כרבי יהודה וצלי של ערבית מי"א שעות חסר רביע ולמעלה יצא, ודעבד כרבנן ולא מצלי עד הערב של ערבית עבד ויצא. **וראינו** רבותינו [הגאונים] שפירשו כך, הא דצלי רב של שבת בערב שבת, והא דאמר רב יהודה אמר שמואל מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קדושה על הכוס, פי' באותה שעה שמתפלל, אותה שעה מקדש על הכוס. והא דאמר רב נחמן אמר שמואל מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת [ואומר הבדלה על הכוס, וכן ר' יאשיה היה מתפלל של מוצאי שבת בשבת], אילו כולם היו מתפללין בכל יום תפלת ערבית מבעוד יום כר' יהודה ולא הזכירו של שבת ושל מוצ"ש, אלא שאפילו מיום קודש ליום חול ומיום חול ליום קודש מתפללין ומקדשין ומבדילין, וכ"ש מיום חול ליום חול מתפללין. ותפילה בלבד היו מתפללין בעוד יום, אבל קרית שמע לא היו קורין אלא אחר צאת הכוכבים. ואנן לא סבירא לן, דהא בהדיא מפרשי דבעידנא דהוו מצלי הוו מקדשי בערבי שבתות ומבדילין בשבת, ומי מקדשי ומבדילין ולא קרו קרית שמע. ותו דהכי אשכחן בירושלמי תני הקורא קודם לכן לא יצא ידי חובתו, א"כ למה קורין אותה בבית הכנסת, אמר ר' יוסי אין קורין אותה בבית הכנסת כדי לצאת בה, אלא כדי לעמוד בתפילה מתוך דבר של תורה. לפיכך אינו דבר רחוק לומר שקורין קריאת שמע ומתפללין בבית הכנסת מבעוד יום. ומיהו צריך לקרות את שמע על מיטתו אחר צאת הכוכבים. נוסח אחר: **רב צלי של שבת בערב שבת וכו'.** וכי היכי דרב צלי של שבת בערב שבת כך היו מתפללין גם בחול, ורבותא קמ"ל דאפילו מקדש לחול ומחול לקדש היו מקדימין להתפלל, וכן נראה וכן מנהג ועל דא אנא סמיך והמשנה נקרא הדיוט. ומעניות דעתם עושין תורה כשתי תורות, ומחמירין בגלות ומקילין בחמורות. וכר' יוחנן קיימא לן דאמר ק"ש ואח"כ תפלה, לא כר' יהושע בן לוי דאמר תפילות באמצע תקנום דתניא כותיה דר' יוחנן. ושעה ורביעא לפחות יש לצמצם, שלא להקדים יותר משעה ורביע. והאי דפריש בתלמוד ירושלמי שקורין אותה בבית הכנסת לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, ההיא לפי אותן שמשערין לזמן צאת הכוכבים. ואנו על תלמוד שלנו נסמוך כמו שפרשנו שמותר להקדים שעה ורביע שעה בין לק"ש בין לתפלה. **השתא דלא איתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד.** ועכשיו נהגו כל ישראל כרבנן להתפלל מנחה עד הערב, וכר' יוסי דאמר בירושלמי לא

עין משפט נר מצוה

יד א מיי' פ"ז מהלכות יבום וחליצה הלכה טו טוש"ע אה"ע סימן קעה סעיף יא:

טו ב מיי' פי"ב מהל' גרושין הלכה טו סמג עשין נ טוש"ע אה"ע סי' יז סעיף ג:

טז ג מיי' פ"י מהלכות נזקי ממון הלכה ב סמג עשין סו:

יז ד מיי' פ"ו מהל' איסורי מזבח הל' ט:

יח ה מיי' פ"א מהל' תמידין הל' ב סמג עשין קצ:

יט ו ז מיי' פ"ג מהל' תפלה [הל' א] סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' פ"ט סעיף א:

כ ח מיי' שם הלכה ד סמג שם טוש"ע או"ח סי' רלג ס"א:

כא ט מיי' שם הלכה ז סמג עשין כט טור שו"ע או"ח סימן רסז סעיף ב:

כב י מיי' פ"ה מהל' תפלה הלכה ו סמג עשין יט טוש"ע או"ח סי' קב סעיף ד [ה]:

רבינו ניסים

העיד ר' יהודה בן בבא על חמשה דברים. הא דתני על התרנגול שנסקל בירושלים [על] שהרג את הנפש כבר מפורש בתלמוד ארץ ישראל במסכת עירובין בפרק המוצא תפילין (הלכה א) והכי גרסינן ראו (נ"א ראה) מוחו של תינוק רופף והלך וניקרו וזה הדבר ידוע הוא כי התינוקות מוחיהן פתוחין ונראה להן רפרוף מתחת העור שעל המוח ניקר אותו מקום עד שנקבו הרגו לתינוק וזה התרנגול ראוי להורגו מן הכתוב כי אין הפרש לשורו לתרנגלו וכל בעלי חיים שברשותו אכולהי אמר רחמנא סקל יסקל השור: **הואיל** ותנן (בבתריתא) [בבחירתא] כוותיה ומאי היא מס' עדיות פ"ו מ"א שזו המשנה שנויה בה העיד ר' יודה בן בבא: